

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

УГЛЯЙ ЛЮДМИЛА ВІКТОРІВНА

УДК 821.111(73):82.09

ПСИХОЛОГІЗМ ПРОЗИ ТОНІ МОРРИСОН

Спеціальність 10.01.04 – література зарубіжних країн

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі германських мов та перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, доцент
ЗИМОМРЯ Іван Миколайович,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»,
завідувач кафедри теорії та практики
перекладу.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ШИМЧИШИН Марія Мирославівна,
Київський національний лінгвістичний
університет,
завідувач кафедри теорії та історії світової
літератури імені професора В. І. Фесенко;

кандидат філологічних наук, доцент
БАРАН Уляна Святославівна,
докторант кафедри літературознавства
Національного університету «Києво-
Могилянська академія»,
президент обласної громадської організації
«Центр дослідження літератури для дітей та
юнацтва».

Захист відбудеться « 7 » квітня 2017 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.39 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульв. Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий «4» березня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. Г. Мурашевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Для сучасного літературного процесу США характерні різноманітні підходи до зображення дійсності, відмова від звичних способів художнього текстотворення й виведення з другорядного плану мистецьких здобутків представників національних меншин. Творчі пошуки афро-американських письменників (Майї Анджелу, Тоні Кейд Бамбара, Еліс Вокер, Маргарет Вокер, Гейл Джонс, Джамайки Кінкейд, Еліс Купер, Тері Макмілан, Тоні Моррісон, Глорії Нейлор) зумовили появу на зламі ХХ – ХХІ ст. новаторських підходів щодо відображення світоглядних позицій. Культурно-історичний прогрес призвів до трансформації загальнолюдських цінностей та зміни образу людини в літературі. Проте інтерес до «Я-особи» досі незмінний. У сучасному письменстві автори прагнуть не лише висвітлити глобальні катастрофи сучасного людства, але й підкреслити при цьому цінність людини. Відтак, посилюється роль психологізму, як художнього освоєння людської свідомості, в осмисленні та розв'язанні сформованих та назрілих суспільних проблем. Психологізм особливою мірою присутній у творчості тих соціальних груп, які раніше вважалися маргінальними. Йдеться, зокрема, про аспекти, що окреслюють здобутки афро-американської літератури. Завдяки переосмисленню історичного досвіду чорношкірого населення афро-американське письменство стало невід'ємним пластом літературного простору США, інтерпретуючи певну епоху крізь призму внутрішніх станів афро-американців.

Творчість афро-американської письменниці Тоні Моррісон концептуально насичена й естетично самобутня. Вона є однією з найвизначніших фігур не тільки серед сучасних афро-американських авторів зокрема, але й американської та світової літератури загалом. Письменниця удостоєна численних літературних нагород, серед яких Пулітцерівська (1988) та Нобелівська (1993) премії, що присуджені їй за роман «Улюблена» («Beloved», 1987). Українською мовою Олегом Королем було перекладено роман «Пісня Соломона» Тоні Моррісон (2007). Завдяки вагомому внеску у світове письменство її унікальну та багатогранну діяльність оцінюють як окрему епоху в американській літературі загалом. Романи Тоні Моррісон поетично й точно відтворюють життя США крізь призму історичної свідомості особистості та народу.

Творчість Тоні Моррісон стала предметом наукових досліджень значної кількості зарубіжних та українських літературознавців. *Постколоніальний* дискурс великої прози Тоні Моррісон досліджували С. Даррент, А. Деркін, Г. Емметт, А. Кейзер, Р. Макдермотт, С. Фінк. *Феміністичний* дискурс у її письмі став предметом досліджень багатьох літературознавців: С. Абрагам, Г. Алі, Дж. Вейнсток, Ю. Костюк, Б. Танріганір, Г. Улюра. Дискурс *расизму* у творах авторки висвітлено в дослідженнях М. Брінг, Т. Валкейкері, Дж. Роудз, А. Хаяті, Р. Шур. Проблему *ідентичності* в романах Тоні Моррісон вивчали Е. Ауді, А. Джудакі, Е. Галіото, С. Лайлз-Скотт, Дж. Піютровска, Б. Плуй, А. Сілліс, К. Сото, А. Фірі. Елементи *магічного реалізму* в її творах розглядали С. Вега-Гонзалес, Г. Віленц, Е. Гауз, А. Лободзек, О. Подкоритова, М. Размі, К. Фастек. *Психологічний аналіз* романів Тоні Моррісон здійснили С. Леррік, М. Ленг, І. Осейджі. З огляду на *нарративну* техніку письма прозові зразки Тоні Моррісон аналізували Ч. Акома, Б. Белл, О. Каркавіна, М. Каттер, Н. Поліщук, Е. Шрейбер. У зв'язку з

досліджуваною проблематикою вагомими є студії таких науковців, як Е. Б'юлі, Т. Денисової, Р. Дорсона, Т. Михед, О. Панової, М. Рошка, С. Сімейв, М. Шимчишин.

Досліджувана тема позначена **актуальністю** у зв'язку з потребою системного вивчення психологізму творчості Тоні Моррісон. Вона суголосна сучасним переосмисленням особливостей різних галузей філологічних наук – лінгвістики, стилістики, поезики, наратології, історії та теорії літератури. У цьому контексті значної ваги й актуальності набувають аналіз і системна репрезентація аспекту психологізму в постколоніальному письменстві Тоні Моррісон з урахуванням структурних та естетичних ознак її наративів. Авторка постає новатором у жанрових експериментах із наративом, поповнюючи літературний канон. Вона широко вживає техніку письма «усний наратив». Попри значну кількість наукових досліджень романної прози Тоні Моррісон, жанрово-тематична специфіка її письма крізь призму психологізму досі не висвітлена. В українському літературознавстві наразі відсутні спеціальні роботи, присвячені творчому доробку Тоні Моррісон.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка в межах комплексної теми «Переклад та його роль у контексті взаємодій національних культур (дискурс, складники, функції)» (протокол № 1 від 21 січня 2006 р.). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 1 від 26 січня 2012 р.) та схвалено на засіданні бюро Науково-координаційної ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 3 від 4 листопада 2014 р.).

Мета роботи – розкрити особливості психологізму прози Тоні Моррісон у контексті постколоніального та феміністичного дискурсів. Мета передбачає вирішення таких завдань:

- розглянути теоретико-філософські засади психологізму;
- виявити точки перетину психологізму та психоестетики;
- розкрити видозміни психологізму в прозових творах американських письменників від романтизму до постмодернізму;
- з'ясувати культурно-історичний чинник психологізації постколоніальної прози Тоні Моррісон;
- установити роль інтертекстуальних зв'язків у створенні психологізму письма Тоні Моррісон;
- розкрити значення техніки усного наративу як засобу психологізації романів Тоні Моррісон;
- здійснити психологічний аналіз ідейно-образних елементів творчості Тоні Моррісон;
- виявити ідейно-символічне наповнення ключових образів Тоні Моррісон як чинників психологізму її прози;
- визначити роль психологізму творчості Тоні Моррісон у літературному процесі США.

Об'єктом дослідження є прозова творчість Тоні Моррісон у літературному контексті другої половини ХХ – початку ХХІ століття: романи «Найблакитніші очі» («The Bluest Eye», 1970), «Сула» («Sula», 1973), «Пісня Соломона» («Song of Solomon», 1977), «Смоляне опудалко» («Tar Baby», 1981), «Улюблена» («Beloved», 1987), «Джаз» («Jazz», 1992), «Рай» («Paradise», 1999), «Любов» («Love», 2003), «Милосердя» («A Mercy», 2008), «Дім» («Home», 2012), «Боже, допоможи дитині» («God Help the Child», 2015).

Предмет вивчення – особливості психологізму романної прози Тоні Моррісон з огляду на жанрово-тематичну специфіку постмодерного письма афро-американської письменниці.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці українських і зарубіжних учених, присвячені питанням *психологізму* (А. Єсіна, О. Золотухіної, М. Кодака, Т. Крейна, В. Фащенко, Дж. Фізера), *психологічної прози* (Л. Гінзбург, Н. Жлуктенко, І. Зимомрі, К. Оутлі, О. Потебні, І. Страхова, К. Тейт), *психологічного аналізу* (Л. Виготського, А. Нямцу, Ш. Фелман, З. Фройда, К. Юнга), *теорії літератури* (Т. Бовсунівської, Р. Гром'яка, Ю. Ковалів, В. Кузьменка, І. Лімборського, І. Мегели, Я. Поліщука, Р. Селдена, Г. Фаермена, В. Халізева), *постмодернізму* (Е. Алсена, Г. Гофмана, Г. Лорі), *постколоніалізму* (Г. Бгабги, С. Даррента, Дж. Джейкобз, М. Майлза, Л. Мамфорда), *расових студій* (Г. Баст, Дж. Лі, О. Паттерсона, Ф. Фанона), *гендерним студіям* (Р. Брейдотті, Е. Вест, Дж. Вуд, Г. Еріксон, Р. Коннелла, Е. Сіксу), *афро-американської літератури* загалом (К. Аппія, М. Белла, Д. Діксон-Карра, Р. Дорсона, Л. Левайна, О. Панової, А. Чепмена, М. Шимчишин).

Комплексний характер дослідження передбачає інтеграцію низки **наукових методів**. У роботі використано такі основні методи: найповніше використано *психоаналітичний* метод дослідження, який дав змогу всебічно розкрити шляхи зображення внутрішнього світу та кризових станів персонажів Тоні Моррісон як ключових засобів психологізації її романів; *порівняльно-історичний* – для дослідження історичних процесів, які стали знаковими в житті афро-американської спільноти та її представників; *рецептивний* – для розкриття проблематики рецепції інформації, закодованої у творчості Тоні Моррісон; *біографічний* – для висвітлення зв'язків біографічних відомостей авторки та прототипів її персонажів з ідейно-психологічним наповненням текстових структур; *структурний* – для осмислення ролі структурних зв'язків мовних елементів та явищ як засобів вираження психологізму; *герменевтичний* – для тлумачення текстів Тоні Моррісон, щоб вирішити завдання, поставлені нею перед реципієнтом; *типологічний* – для ідентифікації подібностей і відмінностей під час зіставлення романів Тоні Моррісон із прозовими зразками Г. Бічер-Стоу та Е. Вокер. Застосування кожного з методів на різних етапах дослідження зумовлено колом окреслених завдань. Зазначені методи дали підстави встановити контекстуальні зв'язки художньої творчості Тоні Моррісон з американською літературою та світовим письменством.

Наукова новизна одержаних результатів визначається параметрами, що окреслюють предмет та об'єкт дослідження. В українському літературознавстві відсутні концептуально завершені праці, які б розкривали самотність творчості Тоні Моррісон. Її письмо кардинально відмінне від загалу американської «жіночої»

прози з огляду на історико-культурні особливості афро-американської спільноти, представницею якої є Тоні Моррісон. У дисертації вперше розглянуто феномен психологізму великої прози афро-американської письменниці, висвітлено жанрово-тематичні особливості її письма в контексті літературного та культурного простору США в інтертекстуальному зрізі, осмислено психологізм ідейно-образних елементів.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в розробці нових підходів до постановки й розкриття окремих теоретичних питань щодо психологізму, наративних технік письма, пов'язаних із рецепцією афро-американської літератури загалом і постколоніальної прози Тоні Моррісон зокрема.

Практичне значення роботи. Результати й теоретичні положення роботи можуть бути використані для наступних досліджень художніх текстів англomовних авторів, зокрема й зразків постколоніальної прози Тоні Моррісон, підготовки узагальнювальних праць з історії та теорії літератури, літератури зарубіжних країн, у процесі розробки навчальних підручників і посібників для закладів освіти. Уведені до наукового обігу матеріали розширюють межі бачення низки питань щодо досліджуваної проблеми. Матеріали дисертації, її висновки можуть бути використані в процесі вивчення історико-літературного процесу в США, специфіки психологізму прози Тоні Моррісон; під час підготовки лекційних курсів з історії зарубіжної літератури, спецкурсів і спецсеминарів, що передбачають оцінку, засвоєння здобутків англomовних авторів у загальноукраїнському контексті; укладання відповідних розділів підручників і посібників з історії американської літератури кінця ХХ – початку ХХІ століть; написання магістерських, дипломних, курсових робіт, присвячених вивченню художньої спадщини Тоні Моррісон та окресленню її місця в американському історико-літературному процесі доби постмодернізму.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною, завершеною науковою працею, яка має наукове і практичне значення. Визначення теми та обговорення результатів досліджень здійснено за участі наукового керівника. Автором особисто проведений пошук та аналіз літературних джерел за тематикою дисертаційного дослідження, визначені завдання дослідження, самостійно сформульовані висновки, написані і оформлені усі розділи дисертації. Усі наукові положення дисертаційної роботи, що виносяться на захист, опрацьовано автором самостійно. У дисертації використано матеріали досліджень, проведених особисто дисертантом, та спільно зі співавтором, що відображено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження було обговорено на засіданнях кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка (Дрогобич, 2011 – 2015), а також було висвітлено у формі доповідей на 15 наукових конференціях різних рівнів: науково-практичній конференції «Діалог культур – феномен у міждисциплінарному вимірі» (Дрогобич, 2 грудня 2011); науково-практичній конференції «Україна і слов'янський світ» (Київ, 16–17 лютого 2012); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українське слово мовами

народів світу» (Дрогобич, 9 березня 2012); II-й Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій Дню слов'янської культури та писемності «Слов'янська культура та писемність: минуле та сучасність» (Ужгород, 24–25 травня 2012); Міжнародній науково-практичній конференції «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки» (Тернопіль, 2–3 листопада 2012); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 199-й річниці від дня народження Тараса Шевченка (Дрогобич, 11 березня 2013); Всеукраїнській науковій конференції «Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблем перекладу» (Житомир, 17 травня 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Дрогобич, 21–22 листопада 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Письменник в умовах заблокованої культури» (Кременець, 28–29 листопада 2013); Всеукраїнській науковій конференції германістів із міжнародною участю «Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (Харків, 5 квітня 2014); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 201-й річниці від дня народження Тараса Шевченка «Українське слово мовами народів світу» (Дрогобич, 12 березня 2015); III-й Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Розвиток сучасної освіти: результати, проблеми, перспективи» (Дрогобич, 26–27 березня 2015); I-й Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова – Ужгород – Дрогобич, 19–20 листопада 2015); II-й Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова – Ужгород – Дрогобич, 24–25 березня 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів» (Львів, 11–12 листопада 2016).

Публікації. Результати дисертаційної роботи опубліковано в 15 статтях, з них 4 – у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні та 10 додаткових статей (4 – у співавторстві).

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і бібліографії. Загальний обсяг дисертації – 231 сторінок. Основний текст розміщено на 202 сторінках. Список літератури становить 249 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження; сформульовано мету й завдання роботи; розкрито наукову новизну й зазначені методи дослідницького пошуку; окреслено теоретичне й практичне значення роботи, а також подані відомості про апробацію основних результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретико-філософські засади дослідження психологізму прозової творчості Тоні Моррісон**» міститься розгляд теоретичних положень сучасного літературознавства щодо засобів вираження психологізму, розглянуто суспільно-історичні особливості великої прози Тоні Моррісон у

контексті американської та афро-американської літератури, а також визначено роль дискурсу расизму у психологізації романів Тоні Моррісон.

У підрозділі **1.1. «Психологізм та психоестетика. Точки перетину»** розглянуто теоретичні дослідження такого літературного явища, як психологізм, у працях українських та зарубіжних науковців, виявлено точки перетину понять психологізму та психоестетики, проаналізовано процес трансформації психологізму в американській літературі загалом та афро-американській – зокрема. Вагомими у цьому зв'язку стали студії українських (Наталія Жлуктенко, Микола Кодак, Наталія Панова, Олександр Потебня, Сергій Сушко, Василь Фащенко) та закордонних науковців (Лідія Гінзбург, Андрій Єсін, Ольга Золотухіна, Тім Крейн, Кейт Оутлі, Іван Страхов, Клаудія Тейт, Джон Фізер).

Постановка проблеми психологізму в художніх творах постає основою для вивчення соціальних, культурних та моральних сторін особистості. О. Потебня був одним з перших українських науковців, який досліджував вплив літератури на свідомість людини. Автор вважав, що художній твір є відображенням зовнішнього світу, який сприймається суб'єктивно через чуттєве сприйняття. Вагомий український науковець Дж. Фізер розглядає психологізм як основну тенденцію психоестетики – відображення чуттєвого досвіду суб'єкту по відношенню до об'єктивних зовнішніх факторів впливу на нього, який називає емпатією (співпереживанням). Основи психологічного роману були закладені Джованні Бокаччо («Ф'яметта», 1345) та Мадам де Лафайєт («Принцеса Клевська», 1678). Їхні твори містять докладний аналіз почуттів і переживань жіночих персонажів. В американській літературі посилений інтерес до людської індивідуальності яскраво відображений у творах трансценденталістів (Р. В. Емерсон, Г. Д. Торо, М. Фулер). В основі їхнього світобачення лежало переконання в тому, що істина пізнається людиною не лише завдяки досвіду, але й інтуїтивно або «трансцендентально». Родоначальником психологічної прози в США вважається Г. Джеймс. Автор заглиблювався у внутрішній світ персонажів і зображував психіку як складний плинний процес.

Психологізм повною мірою наявний і в позначених глибоким драматизмом творах афро-американських письменників. Вони містять як трагічний досвід окремої особистості, так і психічну травму всієї афро-американської спільноти, спричиненої більше ніж двома століттями перебування в рабстві їхніх предків (1619 – 1865). Психологізм проявляється вже в оповідах рабів, які вважають першим жанром афро-американського письма («Цікава оповідь життя Олаудо Еквіано чи Густавуса Васси, африканця» (1789) О. Еквіано, «Оповідь про життя Фредеріка Дугласа, американського раба» (1845) Ф. Дугласа, «Випадки з життя рабині» (1861) Л. Брендт). З розвитком оповідей в епічний жанр письменники ХХ – ХХІ ст. намагалися переосмислити травматичний досвід чорношкірих у рабстві (романи «Політ до Канади» (1976) І. Ріда, «Колір пурпуровий» (1982) Е. Вокер, «Знаний світ» (2003) Е. Джоунз). Письмо афро-американських авторів зосереджено на внутрішньому світі чорношкірої людини, яка перебуває в кризовому стані через конфлікт із соціумом і собою. Особлива увага відводиться жіночому письму, яке орієнтоване на розкриття власного «Я». Однією з найяскравіших представниць

жіночої афро-американської літератури є Тоні Моррісон. Її проза – відображення внутрішнього світу письменниці та її взаємозв'язків із суспільством.

У підрозділі **1.2. «Культурно-історичний чинник психологізації постколоніальної прози Тоні Моррісон»** окреслено історико-культурні особливості другої половини ХХ ст., які стали основою для формування світобачення авторки. Зміна соціальних, етичних і художніх орієнтирів в американській літературі стала підґрунтям для новаторських пошуків художніх моделей, які б адекватно відображали реальні протиріччя й проблеми дійсності. Домінантна роль у літературі поступово почала відводитись не стільки показу особистісних якостей персонажів та їхніх стосунків, як передусім висвітленню полівимірних ідейних переконань. Тоні Моррісон вдалося переконливо висвітлити глобальні катастрофи, що постають викликами для розвитку суспільства ХХ – початку ХХІ століть. Доробок авторки наповнений культурним та історичним досвідом її предків, що творить дискурс історичної пам'яті афро-американської спільноти.

Основним знярядям художнього опанування дійсності у прозі Тоні Моррісон є жанр роману-розповіді. Вона вводить реципієнта у процес еволюції сюжету завдяки техніці усного наративу – оповіді, яка своєю лексикою, стилістикою, інтонаційно-синтаксичною будовою та іншими мовними засобами імітує усне мовлення. Авторка переналаштувала укорінені у письменстві жанри стратегіями комбінації, інверсії, зміни функції заради переосмислення універсальних проявів історичних форм афро-американського досвіду у соціальній, моральній, релігійній, політичній та естетичній сферах. Психологізації наративу Тоні Моррісон сприяє образ автора / наратора (оповідача), а також реципієнта (слухача). Через слухове сприйняття розповідей інших персонажів відбувається передача нарацій до його свідомості. Фрагментарна розповідь подій різними розповідачами і в різних часових періодах надає читачеві можливість споглядати життєві події з *інших* точок зору, рухаючи його від об'єкта до суб'єкта й підриваючи суб'єктивну позицію читача. В процесі співставлення різних моральних підходів до життя читач пропускає через свою свідомість «інші» (чужі) судження, різні «правди»; усе це супроводжується внутрішньою роботою почуттів і думок, що викликає у нього почуття емпатії. Це приводить його на перехрестя культур, а також до розширення світогляду, формує його морально-філософську позицію. Це – колоніальна та постколоніальна парадигма творчості Тоні Моррісон.

У підрозділі **1.3. «Психологізм творчості Тоні Моррісон крізь призму дискурсу расизму»** визначено передумови для становлення ідейних переконань Тоні Моррісон. Письменниця поєднує гострі політичні питання з конкретизованою позицією стосовно расової дискримінації, окреслюючи передусім морально-етичний аспект цієї проблеми. Увиразнення питання расової диференціації обумовлює приналежність Тоні Моррісон до письменників так званої «расової прози».

Документалізм зображуваних подій, біографічні факти та художні домисли формують авторську оцінку її персонажів, висвітлюючи при цьому духовно-моральний потенціал американського народу. Авторка поєднує гострі політичні питання з конкретизованою позицією стосовно расової дискримінації, окреслюючи передусім морально-етичний аспект цієї проблеми. Її твори утверджують активну

присутність сформованого вибору щодо показу етнічної специфіки населення Америки з огляду на мовні та культурні особливості.

Расизм як результат рабовласницької системи в США досі зумовлює низку проблем для афро-американського населення Америки, у першу чергу, на психологічному рівні. Оприявлення теми расизму з усіма його наслідками у великій прозі Тоні Моррісон має конкретну мету – показати реципієнтові деструктивний вплив цього суспільного явища на свідомість кожного. Тема «інакшості» (расової, гендерної, класової, релігійної, мовної) у романах Тоні Моррісон покликана пролити світло на відмінності та складнощі серед афро-американської спільноти.

Другий розділ **«Роль інтертекстуальних зв'язків у створенні психологізму прози Тоні Моррісон»** присвячено розгляду творчості Тоні Моррісон крізь призму психологізації інтертекстуально-алюзивного виміру її романів із широкими прозовими полотнами провідних письменниць-феміністок американського літературного простору – аболіціоністки Г. Бічер-Стоу та сучасної афро-американської письменниці Е. Вокер. Кожна з зазначених письменниць надає своїй творчості ознак власного психологізму. Попри те, що згадані авторки є представниками різних суспільно-історичних періодів, їх поєднують феміністські погляди та засудження інституту рабства з його непоправними наслідками. Усе це дає змогу визначити місце новаторського письма Тоні Моррісон у сучасній світовій літературі.

У підрозділі **2.1. «Проблема національної ідентичності афро-американців як чинник психологізму у творчості Гаррієт Бічер-Стоу та Тоні Моррісон»** зроблено компаративний аналіз творів Г. Бічер-Стоу та Тоні Моррісон. Особливу увагу приділено злиденності долі чорношкірої жінки, зокрема матері-рабині. Романи «Улюблена» та «Милосердя» Тоні Моррісон, а також «Хатина дядька Тома» Г. Бічер-Стоу занурюють читача в роки процвітання рабства на рівні бізнесу, репресій, расизму. У голосах персонажів відчутні фізичні та душевні шрами від боротьби за власні життя та долі своїх дітей.

На відміну від афро-американок, які швидко реагували й приймали відчайдушні рішення у кризових ситуаціях, білі жінки постають у романах письменниць слабкими духом та нерішучими. Такими є дружини господарів місис Шелбі та місис Гарнер. Вони виявляються занадто недосвідченими, щоб впоратися з господарством самотужки. Примітним є натяк на патріархальний устрій в американському суспільстві, який засуджують Г. Бічер-Стоу і Тоні Моррісон, бо ж він обмежував права та свободу жінок. Як наслідок, їх було позбавлено набуття корисного досвіду у веденні справ. Натомість вони мали обмежене коло спілкування та діяльності. Так, окрім расових питань письменниці-феміністки порушують і питання соціальної нерівності, гендерної зокрема. Обидві авторки заперечують упереджене сприйняття «інакших» крізь призму расизму. Натомість вони пропонують оцінювати персонажі на підставах гуманності. Цьому сприяє включення у твори образів білих аболіціоністів та чорних расистів, що привертає увагу реципієнта до благородства одних та жорстокості інших. Письменниці підкреслюють і роль релігії в житті окремої особистості та суспільства загалом як джерела гуманності та гармонії їхнього розвитку. Відлуння мотивів Г. Бічер-Стоу у творчості Тоні Моррісон на рівні ідейності та образності є підтвердженням

концепції мультикультуралізму, який ґрунтується на взаємотерпимості та неупередженому сприйнятті «інакших».

Попри певні спільні тематичні особливості письма Г. Бічер-Стоу та Тоні Моррісон, жанрово-стилістичні особливості їхньої прози залишаються відмінними. Доробок Г. Бічер-Стоу спрямований на сприйняття білого читача і мав на меті викликати його співчуття до чорношкірих, які опинилися у рабстві. Проте, в силу своєї приналежності до білої раси, письменниця-аболіціоністка не змогла повною мірою віддзеркалити світ афро-американців. Натомість Тоні Моррісон не оминає жодне з увиразнених питань. Її наративи дають змогу реципієнтові поглянути на зображуваний історичний період з різних світоглядних позицій та досягнути набути та назриваючі суспільні проблеми сучасності.

У підрозділі **2.2. «Концепція вуманізму Еліс Вокер та її трансформація у прозі Тоні Моррісон»** здійснено жанрово-тематичний компаративний аналіз романної прози сучасних афро-американських письменниць-феміністок Тоні Моррісон та Е. Вокер. Їхня творчість позначена новаторством у плані ідейно-образних формувань та текстотворенні, що дало їм можливість глибше досягнути внутрішній світ персонажів. Їхній доробок містить широкий спектр структурно-змістовних інновацій художнього тексту, що увібрав у себе лексичні новоутворення, нетрадиційну орфографію, варіювання шрифтів та знаків пунктуації, а також експериментальну (хаотичну) структуризацію тексту, полівалентну образність, відсутність видимої логіки розгортання нарації. Феміністичний аналіз їхніх текстів базується на психолого-біологічному і соціальному жіночому досвіді та світосприйнятті. Їхнє письмо сконцентроване на внутрішніх проблемах афро-американської спільноти, зокрема, на новому образі чорношкірої американки, відмінному від його стереотипного зображення.

Жіночі персонажі Тоні Моррісон, які вона відносить до категорії «дорослих жінок» («grown-up women»), відповідають концепції вуманізму Е. Вокер, що ґрунтується на жіночій солідарності та готовності до безкорисливої допомоги. Це – афро-американки, які є рушійною силою соціальних змін у напрямку лібералізації. Становлення їхньої особистості пов'язане з відмовою від патріархальних обмежень та усвідомленням власного «Я». Контрастні образи «ляльок» і «дорослих жінок» присутні чи не в кожному романі Тоні Моррісон, але найбільш зримо – у творах «Пісня Соломона» (представлені образи Пайлет та Рут) та «Смоляне опудалко» (постаті Джейдін та Ондін). Щодо прози Е. Вокер, то цим образам найбільше відповідають жіночі персонажі з роману «Колір пурпуровий» – сестри Селі і Нел. Контраст характерів жіночих персонажів увиразнює їхні внутрішні стани та сприяє психологічній інтерпретації їхніх образів. Творчість Тоні Моррісон та Е. Вокер відображає актуальні суспільні та етнічні проблеми в контексті «феміністичного світогляду». Отже, афро-американське жіноче письмо втілює пошук чорношкірою жінкою власного «Я».

Третій розділ «**Ідейно-образні елементи психологізації письма Тоні Моррісон**» охоплює аналіз символічних та репрезентативних образів письменниці на рівні засобу вираження психологізму її творчості. Вони представляють обширні пласти людського досвіду – соціального та психологічного. Персонажі Тоні Моррісон наповнені психологічними художніми деталями, які вимальовують

читачеві їхній внутрішній світ за допомогою окремих душевних рухів – думок, почуттів, переживань, бажань. Для них властива конкретно-чуттєва та емоційна переконливість, завдяки яким художній твір набуває естетичної цінності. Усі вони покликані розкривати внутрішній світ персонажів, створюючи підґрунтя для відображення картини навколишньої дійсності. Через психологічний стан своїх персонажів авторка характеризує історичну епоху.

У підрозділі **3.1 «Особливості концепту «дім»»** оприявлено символічно-філософське наповнення концепту «дім» у прозі Тоні Моррісон. Письменниця вдається до іронічного зображення даного образу з метою вирізнення понять «дім» (як місце проживання сім'ї) та «будиноку» (у значенні володіння нерухомістю), підкреслюючи психологічно-емоційне значення першого з них. Іронія полягає в тому, що протагоністи нерідко позбавлені батьківського дому, тому вони змушені називати домом вкрай незатишну місцевість, яка є для них замкнутим простором на фізичному чи психологічному рівні. Так, чорношкірі персонажі роману «Улюблена» називають плантацію, де їх тримали у рабстві, «рідним домом»; протагоністи роману «Дім», Френк та Сі Мані, були примусово виселені з власної домівки разом з усією сім'єю ще в дитинстві; дівчинка Пекола Брідлав з роману «Найблакитніші очі», хоча й мала дім і сім'ю, але саме вони стали причиною її божевілля через жорстоке поводження. У замкнутому просторі, в якому персонажі приречені на тривале перебування, вони відчують дискомфорт, тому шукають шляхи його подолання. На лексичному та семантичному рівні авторка занурює реципієнта у відчуття кризового стану, спричиненого межевою ситуацією. Кожен з персонажів, який потрапив в психологічній ізоляції, стає на свій незворотний шлях, який вже не може привести до щасливого майбутнього.

Проте, протагоністи Тоні Моррісон демонструють властиву їм здатність до відродження. Письменниця проводить паралель між пошуком чорношкірими персонажами дому та процесом відновлення їхньої ідентичності. Нерідко для цього їм доводиться долати довгі дистанції у напрямку своєї малої батьківщини, щоб усвідомити свою сутність та віднайти власне «Я». Так, Френк та Сі повертаються у штат Джорджія, де їхня родина зазнала примусового виселення, і заліковують там фізичні та душевні рани після пережитих страждань; протагоніст роману «Пісня Соломона» Молочник прямує на пошуки скарбів у штат Вірджинія, де проживали колись його предки, а натомість дізнається їхню історію і відроджує в собі почуття національної ідентичності. Отже, концепт «дім» Тоні Моррісон уособлює фізичний простір, пов'язаний з родиною та спогадами з минулого.

У підрозділі **3.2. «Ідейно-художнє значення образу міста»** основне поле для дослідження творить місто Нью-Йорк на рівні простору для становлення суспільної думки афро-американської спільноти. Підкреслюється процес взаємодії людини й міста як невід'ємної складової людської культури. Особлива увага відводиться зображенню Нью-Йорка за часів масової міграції чорношкірих американців з рабовласницького Півдня до Півночі, де починалося становлення демократії. Місто постає ілюзією прихистку для молодих осіб. Таким його сприймають протагоністи роману «Джаз» Джо та Вайлет. Молоде подружжя прагне врятуватися від певного тиску (расового, гендерного, класового, мовного, релігійного), якого зазнавали в обмеженому колі спілкування сільської місцевості. Вони є представниками афро-

американської національної меншості, «інакших», і намагаються влитися в структуру життя метрополісу. Спокуси вільних вчинків призводять їх до набуття трагічного досвіду, що безповоротно змінює їхню свідомість. Унаслідок відірваності від общини та ігнорування моральних цінностей вони втрачають свою ідентичність.

У романах Тоні Моррісон існує зв'язок між структурою текстів та ідейною наповненістю. Такий підхід надає реципієнтові інформацію не тільки про тематику та образність міста, а й про його історію, пояснюючи расові, культурні, економічні та інші сфери спілкування у замкнутому міському просторі. Згаданий твір характеризується подібністю до джазового музичного стилю на інтонаційно-звуковому (ритм, мотив, інтонація, наголос) та лексико-граматичному рівнях (повтори, техніка «потoku свідомості», техніка «поклику-відповіді», відсутність розділових знаків у потрібних місцях, графічні засоби). Це створює особливу психологічну атмосферу та посилює вплив на читача. Повтори несуть у собі оригінальний художній зміст, відображаючи замкнуте коло життя, повернення до пройдених етапів. Імпровізаційний спосіб текстотворення відображає музичність афро-американської спільноти. Авторка створює паралель між звучанням літературного тексту та ритмом джазової музики, що надає її творам емоційної насиченості. У поєднанні з наративною технікою письма це робить роман «Джаз» яскравим зразком жанрового різновиду усного наративу. Його прочитання є формою пізнання міста. «Джаз» є урбаністичним романом. Він дає можливість читачеві зрозуміти специфіку процесу урбанізації кінця ХХ – початку ХХІ століття у США.

У підрозділі **3.3. «Специфіка відтворення образу предка»** розгорнуто особливості образу предка, основою якого є міфологічні підвалини африканських народів. Тоні Моррісон представляє його таким, що властивий афро-американській літературі загалом. Образ предка постає засобом трансформації історичного досвіду чорношкірих американців, увібравши їхні легенди, міфи та фольклор. Йдеться про стрижневого персонажа, від якого залежить розвиток лінії як протагоніста, так і роману загалом. Особливу відповідальність за визначення расової, культурної та гендерної ідентичності Тоні Моррісон покладає на плечі чорношкірої жінки як носія афро-американської культури. Тому роль предка авторка відводить переважно літній чорношкірій жінці з типовою африканською зовнішністю, надаючи своїм романам феміністичного дискурсу. Предок є ланкою між теперішнім і минулим, для нього не існує просторових і часових обмежень. Зазвичай предок містить усю світову мудрість та існує в двох світах – реальному та ірреальному. Це робить його яскравим елементом магічного реалізму. Така часова дискретність слугує вагомим засобом динамізації не лише сюжету, але й психологізму.

Основна мета предка – допомога у відновленні національної ідентичності персонажами шляхом пізнання культурної спадщини свого народу задля її збереження у прийдешніх поколіннях. Образу предка у творчості Тоні Моррісон відповідають Бебі Сагз з роману «Улюблена», Пайлет з роману «Пісня Соломона», Єва Піс з роману «Сула», Конні з роману «Рай». Щоправда, в таких творах, як «Смоляне опудалко» та «Любов», роль предка відводиться молодим особам: у першому – хлопцеві на ім'я Син, який закохується у Джейдін і намагається врятувати її свідомість від поглинання ідеалами білих; у другому – дівчині Л, яка виступає хранителем родини Коузі, не пов'язаної почуттям любові. Наділивши

молодих персонажів характеристиками предка, письменниця підкреслює необхідність збереження прийдешніми поколіннями афро-американців своєї національної свідомості разом з духовністю та власною суб'єктивністю, а також переємність культурних надбань свого народу. Крізь призму образу предка авторка активно досліджує праатьківські духовні змагання та знаки колективної пам'яті.

У підрозділі **3.4. «Особливості психологізації образу Улюбленої»** виявлено поліфонічність образу Улюбленої – центрального персонажу однойменного роману Тоні Моррісон, на сторінках якого цілісно проступає історія США постколоніального періоду. Письменниця майстерно поєднала фольклор, історію та свою творчу уяву з тим, щоб розповісти про призначення любові в умовах важкого гноблення та травматизацію «Я-особи», спричинену неволею. Роман «Улюблена» є «неоневільницьким нарративом» (К. Фустек), який заповнив прогалини в історії, що не були згадані у оповідях рабів. Це – оригінальний гібридний текст, який поєднує в собі історію про привида, оповіді рабів, ознаки історичного роману та любовної історії. Різні жанрові форми легко співіснують у ньому. Він є «інтрапсихічною драмою, яка реконструює рабовласницьке минуле» (І. Осейджі). У творі письменниця художньо відтворює творчі, культурні та інші здобутки афро-американців, що мають вагоме психологічне значення.

Наративна техніка письма Тоні Моррісон дозволяє їй запропонувати кілька можливих інтерпретацій, усуваючи «білі плями» історії часів рабства в Америці. Образ Улюбленої хоч і є багатоплановим, але розуміється авторкою як прогресуюча цілісність. Реалістичний та міфічний підходи дослідження даного образу дозволяють виявити його багатозначність та символічну наповненість. Обидва види прочитання демонструють «інтра-психічний досвід, що чітко розшифровує психосоматичні травми історичного періоду часів рабства» (М. Каттер). Образ Улюбленої відповідає: а) історичному минулому доби рабовласництва в США, яке переслідує багато поколінь афро-американців і донині; б) уособленню долі африканців, жінок зокрема, яких примусово вивезли з Африки до Північної Америки; в) персонажу дівчини, яка втекла від домашнього ув'язнення білого чоловіка; г) метафізичному персонажу убієнної своєю матір'ю дівчинки; г) зв'язуючою ланкою між романами Тоні Моррісон «Улюблена» і «Джаз», яка відображає перехідний період між відображеними в них історичними епохами. Усе це творить психологізм роману «Улюблена».

ВИСНОВКИ

У **Висновках** узагальнено основні результати дослідження.

Дослідницькі рішення стосовно вивчення творчості Тоні Моррісон безпосередньо пов'язані з новітніми тенденціями в історії США постколоніального періоду: зображення психологічної травми цілої афро-американської спільноти, становлення расової ідентичності чорношкірих американців та формування їхньої колективної пам'яті. Усі вони знайшли своє віддзеркалення у творчості письменниці. За допомогою притаманних їй моделей відображення навколишньої дійсності авторка зв'язується про внутрішній стан чорношкірих американців в умовах замкнутого середовища, репресій та утисків. Лейтмотивами її творчості

стали расизм, фемінізм, проблеми пошуку національної та власної ідентичності, кризові стани. Тоні Моррісон майстерно використовує різноманітні художні засоби для занурення читача у внутрішній світ своїх персонажів (техніку усного наративу, елементи магічного реалізму, зразки африканського та афро-американського фольклору, простонародне мовлення, історичне тло, біографічні відомості тощо). Авторка широко застосовує техніку письма «усний наратив», ефект якого досягається завдяки оповідам кожного з персонажів, експериментам з автором / наратором першої та третьої особи, властивому афро-американцям простонародному мовленню, наслідуванню у текстах структури джазової імпровізації, включенню реципієнта до числа дійових осіб романів. Усе це творить психологізм її романної прози.

Аналіз творчого доробку Тоні Моррісон у контексті літературного процесу і світоглядно-творчих шукань на зламі ХХ – ХХІ століть свідчить про те, що вона є романістом-новатором і експериментатором. Своєю активною творчою діяльністю вона сприяла оновленню американських літературних тенденцій. Письменниця вдається до змін художньої структури романів, які уособлюють історію дійових осіб та епохи, в яку їм довелося жити, поєднуючи епічні, драматичні й ліричні елементи. Визначальні чинники прозової спадщини Тоні Моррісон формують художній психологізм і переконливий інтелектуалізм, що опираються на зображення злободенної проблематики. Мистецькі здобутки Тоні Моррісон окреслили якісно новий етап у розвитку поезики афро-американської романної прози. Вона збагатила її принципово новаторськими уявленнями про світобудову та сутність людини, а також новими жанрово-стильовими ознаками. Аспект психологізму становить стрижневу основу її творчості. Він надає можливості для розкриття психологічних станів дійових осіб, які є втіленням людських характерів у соціальному чи особистому плані, та окреслення типів людської поведінки у кризовій ситуації.

Злободенність змістового наповнення романів Тоні Моррісон полягає в ідейній спрямованості авторки щодо висвітлення колективної пам'яті афро-американської спільноти та єдності американського народу. Для досягнення цієї мети Тоні Моррісон широко використовує елементи простонародності (усне мовлення, міфічні елементи, структура джазових імпровізацій), що сприяє втіленню в її прозу суспільно-історичного досвіду афро-американців. В основу творів Тоні Моррісон покладено конфлікт, який відбувається у поєднанні ознак міжособистісного, побутового, світоглядного, морального рівнів. Він впливає з підтексту, означаючись у тонкому нюансуванні, у відтінках настроїв та багатозначності деталей. Письменниця використовує техніку усної розповіді для пояснення відчуття травми, гордості, пам'яті та соціальної смерті, що визначили стрижневі ознаки психологізму її романів. Вона встановлює зв'язок з реципієнтом у процесі читання, охоплюючи його у дійові особи роману. За допомогою наративної форми письма авторка змінює внутрішній світ читача поглядом на іншу реальність. Відтак текст-розповідь Тоні Моррісон започатковує та розвиває усвідомлення культурної ідентичності особи. Проблематика класових та гендерних конфліктів в умовах колоніальної залежності та постколоніальної адаптації у США стала провідною в її творчості. Революційними в її письмі стали жіночі образи. Жіночі

персонажі романів постають втіленням самодостатності. Вони руйнують стереотипи у свідомості реципієнтів, вказуючи на суб'єктивну позицію жінки у суспільстві.

Художні образи Тоні Моррісон символічні та репрезентативні. Їхня рецепція є, власне, розшифруванням метафоричних значень. Вони представляють обширні пласти людського досвіду – соціального та психологічного. Її персонажі наповнені психологічними художніми деталями, які вимальовують читачеві їхній внутрішній світ за допомогою окремих душевних рухів – думок, почуттів, переживань, бажань. Для них властива конкретно-чуттєва та емоційна переконливість, за допомогою яких художній твір набуває естетичної цінності. Ряд її образів та епізодів складають підґрунтя для відтворення картини навколишньої дійсності, відображаючи її суб'єктивне ставлення до висвітлених подій.

У сучасному літературознавстві окреслюється тенденція до порушення питання психологізму як естетичного критерію, зокрема, в афро-американській літературній творчості. Він розкривається у процесі психологічного аналізу літературних творів, у тому числі, особливостей тематики, проблематики та пафосу, а також жанрів, стилів, методів, літературних епох тощо. У психологізмі стильова своєрідність творів втілюється у формі постійної внутрішньої боротьби, контрастного поєднання у свідомості персонажів протилежних життєвих вражень, протиставлення свідомості й підсвідомості. Вивчення особливостей відтворення психічних процесів людської свідомості у прозі Тоні Моррісон дає підстави дійти наступного висновку: *психологізм* її великої прози представляє собою детальне зображення внутрішнього стану особистості персонажів та його процесів. Усе це обумовлено змінами історико-культурного фону доби та обставин особистого життя протагоністів, які демонструють психологічний стан суспільства загалом та окремих типових особистостей – зокрема.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в дослідженні інших аспектів творчості Тоні Моррісон, зокрема її дитячої літератури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у фахових виданнях України:

1. Угляр Л. Особливості фемінного письма Тоні Моррісон / Л. Угляр // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2012. – Вип. 35. – С. 365–374.
2. Угляр Л. Поліфонічність прози Тоні Моррісон / Л. Угляр // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2013. – Вип. 5 (71). – С. 277–280.
3. Угляр Л. В. Багатозначність образу Улюбленої у однойменному романі Тоні Моррісон / Л. В. Угляр // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2014. – Вип. 41. – С. 375–384.
4. Угляр Л. Сміслова багатозначність образу дерева у романі «Улюблена» Тоні Моррісон / Л. Угляр // Східнослов'янська філологія. Серія:

Літературознавство. – Горлівка : Видавництво ГПМ ДВНЗ «ДДПУ», 2014. – Вип. 24. – Ч. 1. – С. 155–165.

Статті, опубліковані у закордонних виданнях:

1. Угляр Л. Феминистическое мировоззрение Тони Моррисон и Элис Уокер / Л. Угляр // «Modern Science – Moderní věda». – Прага, Чехия, 2015. – № 2. – С. 120 – 127.

Статті, опубліковані в інших виданнях:

1. Зимомря І., Угляр Л. Психологічний дискурс прози Емми Андієвської та Тоні Моррісон: образ матері як концепт / І. Зимомря, Л. Угляр // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2012. – Вип. 36. – С. 220–224.
2. Угляр Л. Музичний характер традицій у романах Тоні Моррісон / Л. Угляр // Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». – Дрогобич, 2013. – Вип. 4. – С. 171–177.
3. Угляр Л. Концепція урбанізації в прозі Тоні Моррісон / Л. Угляр // Сборник статей по материалам XXIX международной научно-практической конференции «В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии». – Новосибирск, 2013. – № 10 (29). – С. 221–230.
4. Зимомря І., Угляр Л. Проза Емми Андієвської та Тоні Моррісон: релігійні мотиви як об'єкт рецепції / І. Зимомря, Л. Угляр // Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». – Дрогобич, 2013. – Вип. 6. – С. 172–181.
5. Zymomyra I., Uhlyay L. Religious Elements in the Novels of Emma Andiyevska and Toni Morrison / I. Zymomyra, L. Uhlyay // Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education. – Cracow, 2013. – N. 4 (4). – P. 139–154.
6. Угляр Л. Образ предка у прозі Тоні Моррісон / Л. Угляр // Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». – Дрогобич, 2014. – Вип. 8. – С. 382 – 386.
7. Угляр Л. В. Інтертекстуальні зв'язки прози Тоні Моррісон та Гаррієт Бічер-Стоу / Л. В. Угляр // Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». – Дрогобич, 2014. – Вип. 10 – С. 166–172.
8. Угляр Л., Зимомря І. Система художніх засобів психологізму у прозі Тоні Моррісон / І. Зимомря, Л. Угляр // Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». – Дрогобич, 2015. – Вип. 12. – С. 224–231.

9. Зимомря І., Угляр Л. Роль образу «дім» у художній концепції Тоні Моррісон / І. Зимомря, Л. Угляр // Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». – Дрогобич, 2015. – Вип. 14. – С. 217–223.
10. Угляр Л. Психологізм прози Тоні Моррісон: жанрово-тематичні особливості письма / Л. Угляр // Праця – формула успіху : Ювілейний збірник на пошану професора Ігоря Добрянського [Ред. д.ф.н., проф. М. Зимомрі]. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – С. 155–165.

АНОТАЦІЯ

Угляр Л. В. Психологізм прози Тоні Моррісон. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню творчості сучасної афро-американської письменниці Тоні Моррісон, зокрема психологізму її прози, з'ясуванню специфіки її світобачення та визначення її місця у світовому літературному процесі. В роботі здійснено спробу системного аналізу психологізму в текстах Тоні Моррісон, окреслено визначальні жанрово-тематичні підвалини її великої прози, осмислено специфіку художнього зображення персонажів певного історичного періоду у кризових ситуаціях, розкрито філософсько-ідейний зміст її романів. Особливості психологізму творчості Тоні Моррісон («Найблакитніші очі», «Сула», «Пісня Соломона», «Смоляне опудалко», «Улюблена», «Джаз», «Рай», «Любов», «Милосердя», «Дім», «Боже, допоможи дитині») розкриті у ключі естетичного вираження еволюції образів в умовах кризового стану, символіки та взаємодії реального та ірреального, інтертекстуальних зв'язків її романів між собою та між романами провідних письменниць-феміністок США Г. Бічер-Стоу та Е. Вокер. При вивченні й характеристиці явища психологізму в прозі Тоні Моррісон особливу увагу приділено нарративній техніці письма та символіко-філософському наповненню ідейно-образних елементів як основним засобам психологізації її романів.

Ключові слова: проза Тоні Моррісон, психологізм, жанр роману-розповіді, усний нарратив, афро-американська література, жіноче письмо, расизм, ідентичність, кризовий стан, «Я-особа», реальне, міфічне.

АННОТАЦИЯ

Угляр Л. В. Психологизм прозы Тони Моррисон. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.04 – литература зарубежных стран. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко МОН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена исследованию творчества современной афроамериканской писательницы Тони Моррисон, в частности психологизма ее прозы, определению специфики ее мировоззрения и определения ее места в мировом литературном процессе. В исследовании осуществлено попытку

системного анализа психологизма в текстах Тони Моррисон, обозначено определяющие жанрово-тематические основы ее большой прозы, осмыслено специфику художественного изображения персонажей в кризисных ситуациях определенного исторического периода, раскрыто философско-идейный смысл ее романов. Особенности психологизма творчества Тони Моррисон («Самые голубые глаза», «Сула», «Песнь Соломона», «Смоляное чучелко», «Любимица», «Джаз», «Рай», «Любовь», «Милосердие», «Дом», «Господи, помоги ребенку») раскрыты в ключе эстетического выражения эволюции образов в условиях кризисной ситуации, символики и взаимодействия реального и ирреального, интертекстуальных связей ее романов между собой и между романами ведущих писательниц-феминисток США Г. Бичер-Стоу и Э. Вокер. При изучении и характеристике явления психологизма в прозе Тони Моррисон особое внимание уделено нарративной технике письма и символично-философскому наполнению идейно-образных элементов как основным средствам психологизации ее романов.

Ключевые слова: проза Тони Моррисон, психологизм, жанр романа-рассказа, устный нарратив, афроамериканская литература, женская письменность, расизм, идентичность, кризисная ситуация, «Я-личность», реальное, мифическое.

SUMMARY

Uhlyay L. V. Psychologism of Toni Morrison's Prose. – As Manuscript.

Dissertation submitted for the degree of Candidate of Philological Sciences in speciality 10.01.04 – literature of foreign countries. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2016.

The research is devoted to the investigation of psychologism in prose writing of Toni Morrison – the African-American novelist – in order to clarify the specificity of her worldview and determine her place in the global literary process. The work contains an attempt to analyze systematically Toni Morrison's texts through the prism of psychologism, to outline the prominent genre and thematic bases of her novels, to define the specifics of her artistic representation of characters in crisis situations at a certain historical period, to disclose the philosophical and ideological content of her novels. Peculiarities of psychologism in Toni Morrison's prose («The Bluest Eye», «Sula», «Song of Solomon», «Tar Baby», «Beloved», «Jazz», «Paradise», «Love», «A Mercy», «Home», «God Help the Child») are disclosed in aspects of aesthetic expression of evolution of images under crisis conditions, symbolism, interaction of real and unreal, intertextual links of her novels relative to each other and also to the novels of such prominent feminist writers of the USA as H. Beecher Stowe and A. Walker.

The complex analysis of Toni Morrison's novels in the context of the literary process and ideological and creative aspirations at the turn of the XX – XXI centuries indicates that she is an innovator novelist and experimenter. Because of her progressive creative activity, she contributed to the American literature. Her written heritage occupies a special place in the world literary process. This is confirmed by the fact that the author has received numerous awards in the field of literature, including her Pulitzer (1988) and Nobel (1993) awards. The author chooses her distinct position in the postcolonial discourse concerning the African-American tradition. The writer manages to change

artistic patterns of the novels, which represent the story of the characters and the era in which they live, combining epic, dramatic and lyrical elements.

Determinants of Toni Morrison's prose writing form the artistic intellectualism and compelling psychologism, which are based on the images of topical issues. It characterizes the feminine writing of Toni Morrison. The author's heritage became a qualitatively new stage in the development of novelistic prose poetics. She has enriched it fundamentally with the innovative ideas about the universe and the human nature, and with the new genre and stylistic features as well. The aspect of psychologism is the core foundation of her creativity. It provides opportunities for disclosure of the protagonists' psychological states, which embody human characters on a social or personal level, and describing the types of human behavior in crisis situations. Herewith the writer avoids the division of characters into "negative – positive" that identifies her unbiased position. The effect of such objectivity is mainly the deconstruction of general discourse in which there is no conflict between clearly right or wrong. This plan of the author was created for the recipient's understanding of a number of issues and drawing his own opinion.

Tragic topicality of the context of her novels is conditioned by the author's ideological orientation concerning the disclosure of the collective memory of the African-American community and the unity of the American people. To achieve this aim, Toni Morrison widely uses folk elements (oral speech, mythic elements, the structure of jazz improvisation), making her prose the epitome of the social and historical experiences of African-Americans.

The basis of Toni Morrison's works contains the conflict that happens due to combination of features of interpersonal, domestic, ideological and moral levels. It follows from the subtext and is conditioned by the refined nuances, the shades of moods and ambiguity of details. All this testifies to innovation of the artistic manner of Toni Morrison, the comprehension of the complexities of her modern novel writing.

In research and characteristics of psychologism in Toni Morrison's prose a special attention was devoted to the narrative technique of novel writing and symbolic and philosophic fulfilment of ideological and image elements as the basic means of making her texts psychologic.

Keywords: Toni Morrison's prose, psychologism, genre of a narrative novel, oral narrative, African-American literature, feminine writing, racism, identity, crisis situation, "I-individual", real, mythical.